

ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA KASBIY MOSLASHUV –

PSIXOLOGIK FENOMEN SIFATIDA

Muxiddinov Akmaljon Husniddin o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20721476>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada ichki ishlar organlari (IIO) xodimlarining kasbiy moslashuv jarayoni murakkab psixologik fenomen sifatida kompleks tahlil qilingan. Yosh xodimlarning xizmat faoliyatiga ko‘nikishi, nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llashdagi kognitiv dissonans, stress omillari hamda emotsional yonish (burnout) sindromining kelib chiqish sabablari ilmiy asoslangan. Shuningdek, xodimni jamoaga va ekstremal xizmat sharoitlariga moslashtirishda "ustoz-shogird" (murabbiylik) institutining psixologik roli yoritilgan. AQSh (FTO dasturi), Germaniya va Yaponiyaning politsiya xodimlarini psixologik tayyorlash hamda kasbiy adaptatsiya borasidagi ilg‘or xorij tajribasi qiyosiy o‘rganilib, O‘zbekiston Respublikasi IIO idoraviy-psixologik xizmatini takomillashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: kasbiy moslashuv, psixologik fenomen, ichki ishlar organlari, kasbiy deformatsiya, emotsional yonish, stress, ustoz-shogird, xorij tajribasi, politsiya psixologiyasi.

Аннотация: В данной научной статье процесс профессиональной адаптации сотрудников органов внутренних дел (ОВД) комплексно анализируется как сложный психологический феномен. Научно обоснованы причины привыкания молодых сотрудников к служебной деятельности, когнитивного диссонанса при применении теоретических знаний на практике, стрессовых факторов и синдрома эмоционального выгорания (burnout). Также освещена психологическая роль института наставничества в адаптации сотрудника к коллективу и экстремальным

Contact: 99 826 99 56

условиям службы. Изучен передовой зарубежный опыт США (программа FTO), Германии и Японии в области психологической подготовки и профессиональной адаптации полицейских, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию ведомственной психологической службы ОВД Республики Узбекистан.

Ключевые слова: профессиональная адаптация, психологический феномен, органы внутренних дел, профессиональная деформация, эмоциональное выгорание, стресс, наставничество, зарубежный опыт, полицейская психология.

Abstract: This scientific article comprehensively analyzes the process of professional adaptation of employees of internal affairs bodies (IAB) as a complex psychological phenomenon. The reasons for young employees' habituation to official duties, cognitive dissonance when applying theoretical knowledge in practice, stress factors, and the syndrome of emotional burnout are scientifically substantiated. The psychological role of the mentoring institute in adapting an employee to the team and extreme service conditions is also highlighted. The advanced foreign experience of the USA (FTO program), Germany, and Japan in the psychological training and professional adaptation of police officers was comparatively studied, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the departmental psychological service of the IAB of the Republic of Uzbekistan.

Keywords: professional adaptation, psychological phenomenon, internal affairs bodies, professional deformation, emotional burnout, stress, mentoring, foreign experience, police psychology.

Ichki ishlar organlaridagi xizmat o'zining ijtimoiy ahamiyati, ekstremalligi, yuqori asabiy-ruhiy zo'riqlashlar hamda qat'iy intizom talab etilishi bilan boshqa kasblardan tubdan farq qiladi. O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasini yoki boshqa turdagi ta'lim muassasalarini tamomlab, amaliy xizmatga kelgan yosh xodim uchun faoliyatning

dastlabki oylari eng sersinov davr hisoblanadi. Aynan shu davrda **kasbiy moslashuv (adaptatsiya)** jarayoni kechadi.

Kasbiy moslashuv shunchaki ish o'rniga o'rganish emas, balki chuqur **psixologik fenomen** bo'lib, u shaxsning ichki ruhiy holati, uning qadriyatlari va kasbiy majburiyatlari o'rtasidagi muvozanatni topish jarayonidir. Agar ushbu psixologik moslashuv muvaffaqiyatli kechmasa, xodimda tezkor kasbiy deformatsiya (shaxsiyatning salbiy tomonga o'zgarishi), xizmatdan ko'ngli qolish, depressiya va hatto qonunbuzarlikka moyillik shakllanishi mumkin.

Kasbiy moslashuv fenomeni inson psixikasining yangi, murakkab ijtimoiy-huquqiy muhitga reaksiyasi sifatida uchta asosiy bosqichni o'z ichiga oladi:

- **Fiziologik va tashkiliy moslashuv:** II Oning qat'iy kun tartibi, tungi navbatchiliklar, tartibsiz ish grafigi va jismoniy zo'riqishlarga organizmning moslashuvi. Dastlabki bosqichda xodimda surunkali charchoq va diqqatning pasayishi kuzatilishi tabiiy psixofiziologik holatdir.
- **Ijtimoiy-psixologik moslashuv:** Yangi xodimning jamoaga, rahbarlarning talablariga va hamkasblari bilan o'zaro munosabatlarga kirishishi. Bu bosqichda "bizning jamoa" hissi shakllanadi. Jamoaning psixologik iqlimi sog'lom bo'lmasa, xodimda kuchli begonasirash hissi paydo bo'ladi.
- **Kasbiy-faoliyat moslashuvi:** Nazariy bilimlarning amaliy ko'nikmaga aylanishi. Yosh xodim jinoyatchilar bilan yuzma-yuz kelganda, tergov harakatlarini o'tkazayotganda yoki fuqarolar bilan ziddiyatli vaziyatlarda to'g'ri va sovuqqon qaror qabul qilishni o'rganadi.

Yosh xodimlarning moslashuv jarayonini sekinlashtiradigan yoki buzadigan asosiy psixologik to'siqlar quyidagilar:

- **Kognitiv dissonans (Kutilmalar va reallik to'qnashuvi):** Ta'lim dargohida xodim doimiy ravishda ideal qonunchilik va adolat prinsiplari asosida tarbiyalanadi. Biroq amaliyotga kelganda, ko'chadagi huquqbuzarliklarning shafqatsizligi,

byurokratik qog'ozbozlik va inson tabiatining qorong'i tomonlari (yolg'on, xiyonat, zo'ravonlik) bilan to'qnashganda, yosh xodimning tasavvurlari parchalanishi (kognitiv dissonans) yuzaga keladi.

- **Emotsional yonish sindromi (Burnout):** Muntazam ravishda insoniy qayg'ular, qotilliklar, avtohalokatlar yoki oilaviy janjallar guvohi bo'lish xodimning asab tizimini toliqtiradi. Agar xodim o'z his-tuyg'ularini to'g'ri boshqara olmasa, unda fuqarolarga nisbatan befarqlik, kinizm va tajovuzkorlik shakllanadi.

- **Murabbiylik (Ustoz-shogird) tizimidagi xatolar:** Yosh xodimga biriktirilgan ustozning psixologik jihatdan tayyor emasligi, unga faqat texnik vazifalarni (qog'oz to'ldirishni) yuklab, psixologik dalda bermasligi moslashuvning eng katta dushmanidir.

Rivojlangan xorijiy davlatlarda politsiyachining psixologik moslashuvi huquqni muhofaza qilish tizimi menejmentining eng markaziy masalasi hisoblanadi:

- **Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh):** AQSh politsiyasida amaliyotga kelgan xodim **FTO (Field Training Officer - Dala tayyorgarligi ofitseri)** dasturi doirasida maxsus o'qitilgan murabbiyga biriktiriladi. FTO shunchaki tajribali politsiyachi emas, u psixologiya bo'yicha maxsus kursni tamomlagan ofitserdir. U yosh xodimning har bir stressli vaziyatdan qanday chiqayotganini baholaydi va har kuni psixologik hisobot yozadi.

- **Germaniya:** Nemis politsiya akademiyalarida va amaliyotning birinchi yilida xodimlar uchun majburiy **"Stressmanagement" (Stressni boshqarish)** va **"Superviziya"** treninglari o'tkaziladi. Og'ir voqea (masalan, o'qotar qurol ishlatish yoki o'lim holati)dan so'ng xodim darhol operativ ishlardan olinib, u bilan psixologik reabilitatsiya ishlari olib borilishi qat'iy qonunlashtirilgan.

- **Yaponiya:** Yaponiyaning **"Koban"** (kichik politsiya uchastkalari) tizimida moslashuv jamoaviy yondashuvga asoslangan. Yangi xodim hech qachon yolg'iz tashlab qo'yilmaydi, u hamisha o'zidan yoshi ulug' "senpay" (ustoz) bilan birga xizmat

olib boradi. Ularda xato qilgan yosh xodimni jazolash emas, balki xatosini jamoa bo'lib tahlil qilish (Kaidzen falsafasi) ustuvorlik qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar organlari yosh xodimlarining amaliy xizmatga kasbiy moslashuvini psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash va kadrlar qo'nimsizligining oldini olish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, IIO tizimida "Murabbiylik instituti"ni modernizatsiya qilish. Yosh xodimlarga ustoz qilib biriktiriladigan tajribali xodimlarni maxsus "Ekstremal psixologiya va inqirozli vaziyatlarni boshqarish" bo'yicha qisqa muddatli sertifikatlash kurslaridan o'tkazish majburiyatini joriy etish. Murabbiy faqat huquqni bilishi emas, o'z shogirdining ruhiy holatini ham tushuna olishi shart.

Ikkinchidan, IIV Psixologik ta'minlash xizmatlari tomonidan amaliy xizmatga kelganiga 3 oydan 1 yilgacha bo'lgan yosh xodimlar uchun har chorakda "**Antistress va Emotsional intellekt**" mavzusida guruhli va individual psixologik treninglar (debrifing) o'tkazishni tizimli ravishda yo'lga qo'yish. Bu orqali xodimning ichida yig'ilib qolgan kognitiv dissonans va qo'rquvlarni psixologik yengillatish (razryadka) ta'minlanadi.

Uchinchidan, Ilg'or xorij tajribasi (masalan, AQShning FTO dasturi) asosida yosh xodimning kasbiy moslashuv davrini (sinov muddatini) baholashning **Psixometrik indikatorlarini** ishlab chiqish. Ya'ni, xodimni faqat ochgan jinoyatlari soni bilan emas, balki stress holatida to'g'ri qaror qabul qila olishi, fuqarolar bilan muloyim munosabati va his-tuyg'ularini boshqarish qobiliyatiga qarab baholash mezonlarini joriy etish.

Xulosa qilib aytganda, kasbiy moslashuv – bu bir martalik akt emas, balki uzoq muddatli, nozik psixologik jarayondir. Davlat o'z huquqni muhofaza qiluvchi organlari safiga kelgan yosh xodimlarni yuksak bilimli qilib tayyorlash bilan birga, ularning psixologik zirhini mustahkamlashi zarur. Ruhan sog'lom, kasbiga to'g'ri moslashgan va jamoasidan dalda topgan xodimgina xalq manfaatlarini va adolat yo'lida og'ishmay, fidokorona xizmat qila oladi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonuni. 16.09.2016 yildagi O'RQ-407-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ichki ishlar organlarini xalqchil professional tuzilmaga aylantirish va aholi bilan yanada yaqin hamkorlikda ishlashga yo'naltirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-10-son Qarori (20.01.2023).
3. Mahmudov I.I. "Boshqaruv psixologiyasi". Darslik. – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2006.
4. Sultonov A.A. "Huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlarining kasbiy-psixologik tayyorgarligi". – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2021.
5. Kureczka, A. W. "Understanding and Surviving Police Burnout". FBI Law Enforcement Bulletin, 2016.
6. McCreary, D. R., & Thompson, M. M. "Development of two reliable and valid measures of stressors in policing: The Operational and Organizational Police Stress Questionnaires". International Journal of Stress Management, 2006.
7. Alpert, G. P., & Dunham, R. G. "Understanding Police Use of Force: Officers, Suspects, and Reciprocity" (Mentoring and psychological adaptation aspects). Cambridge University Press, 2004.

